СКРОБОТ А. І.

Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІСПАНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць іспанської та української мов в лінгвокультурологічному аспекті. Розкрито шляхи та засоби концептуалізації й лінгвокультурної інтерпретації навколишнього світу іспанською та українською спільнотами.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, компонент-анімалізм, національно-культурна специфіка, лінгвокультурологічний аспект.

Статья посвящена исследованию фразеологических единиц испанского и украинского языков в лингвокультурологическом аспекте. Раскрыты пути и средства концептуализации и лингвокультурной интерпретации окружающего мира испанским и украинским сообществами.

Ключевые слова: фразеологическая единица, компонет-анимализм, нацонально-культурная специфика, лингвокультурологический аспект.

The article deals with the phrazeological units with animalistic component in the linguistic and cultural aspect. The specific ways and means of conceptualization as well as of linguistic and cultural interpretation of the extralingual reality by Spanish and Ukrainian communities have been revealed.

Key words: phrazeological unit, animalistic component, national cultural specificity, linguistic and cultural aspect.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із пріоритетних напрямків сучасної лінгвістики є дослідження мовних одиниць, які відображають взаємозв’язок та взаємопроникнення мови і культури. У свідомості людей, які розмовляють різними мовами, виникають різні картини світу, які містять інтелектуальні, прагматичні та емоційні оцінки й характеристики. При цьому людина сприймає та інтерпретує навколишній світ відповідно до мовних норм того соціуму, до якого вона належить. Духовно-культурні пріоритети соціуму знаходять безпосереднє відображення в лексичній системі мови, у якій

іманентно закладені відмінності у відображенні мовної картини світу. [1] Фразеологія як української, так й іспанської мов завжди представляла науковий інтерес і привертала увагу дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження етнокультурної специфіки бачення світу, яке відображається у мовній свідомості представників різних мовних соціумів, зробили такі вітчизняні лінгвісти, як І. О. Голубовська, М. П. Кочерган, О. О. Селіванова, О. О. Тараненко, а також зарубіжні дослідники: А. Вежбицька, В. Г. Гак, Ю. М. Караулов, В. Г. Костомаров, J.M. Iribarren, A.Zuluaga та інші.

Актуальність теми визначається необхідністю дослідження національно-мовної своєрідності фразеологізмів у межах антропоцентричної наукової парадигми із погляду відображення досвіду народу, своєрідності його світобачення, специфічних засобів актуалізації концептуальної картини світу.

Мета статті - порівняльне дослідження фразеологічних одиниць іспанської та української мов з метою виявлення онтологічного і культурного компонентів в мовах.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці іспанської та української мов.

Предмет вивчення - фразеологічні одиниці іспанської та української мов з позиції лінгвокультурологічного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізми семантично прозорі для тих, хто користується ними, і зазвичай відображають певну реалію місцевості. Можна сказати, що фразеологізми є більш вмотивованими і прямо пов'язаними з культурними та ідеологічними явищами, ніж звичайні слова.

Фразеологічні єдності можуть бездоганно поєднуватись у лексичній структурі. Для вираження багатьох понять і цінностей у мові не існує простих слів, а лише ідіоматичні вирази (наприклад, "echar de menos" в іспанській мові, "прикусити язика" в українській). Багато фразеологізмів займають місце у лексичній парадигмі пліч-о-пліч з іншими монолексичними лексемами.[3, с. 35]

Фразеологічні знаки зазвичай прозорі, вмотивовані, стилістично забарвлені. З часом фразеологізм може втратити свою вмотивованість,

так як забувається метафоричний зв'язок, тобто втрачається оригінальне значення, від якого бере початок метафора. Так, наприклад, слово "embolado" багатьма іспанцями сприймається як "нецікава, невдячна справа, яку хтось змушений робити", в них це поняття уже не асоціюється з "toro embolado " - биком, на роги якого під час кориди вдягалися дерев'яні кулі, що зменшувало небезпеку, хоча разом з тим ефектність і драматизм бою та блиск тореадора.

В українській мові подібні фразеологічні звороти слугують для вираження колориту епохи, психології персонажів, їхньої ідеології та середовища, в якому вони знаходяться. Наприклад: *"Це вірно робите, що збираєтесь в степи. Там і землі більше, і після голоду стільки хрещеного люду вимерло, що хату, а не цей льох за безцінь придбаєте." (М.Стельмах); "Пузир: З миру по нитці - голому сорочка."(І.Карпенко-Карий); "Землі господара, а не харпака потрібно"(М.Стельмах); "Казав пан, кожух дам", "Поки багатий схудне, то бідний з голоду спухне", "Куди громада йде, туди й наша дорога", "Чорнобильська блискавка".*

Фразеологізми прямо пов'язані з культурою, ідеями та формою життя суспільства, мають культурно-лінгвістичний статус. Дуже часто фразеологізми є новими метафорами, які мовці утворюють спонтанно, базуючись на добре їм відомих культурних джерелах. Таким чином, для того щоб розуміти фразеологізми певної мови, необхідно пізнати культурний універсум мовців та їх бачення світу через метафоричні відповідності. Під метафоричними відповідностями розуміють ті вільності, які можуть собі дозволити мовці, наприклад, такі схожі метонімії як *"Мистецтво вимагає жертв. Наука вимагає жертв. Кохання вимагає жертв. Приватизація вимагає жертв. І дідько його знає, хто тільки не вимагає жертв! Якщо істина в вині, то чому вона говорить вустами ДИТИНИ?"*. Іншими словами, зрозуміти нові метафори мовці можуть завдяки сукупності уже відомих їм метафор. Ця компетенція повинна вивчатися також з лінгвопрагматичної точки зору, що визначає рамки терпимості слухачів щодо лінгвістичних інновацій.

В іспанській та українській мовах онтологічне та культурне змішуються з різним ступенем та з різними відтінками. Ілюстрацією цього може слугувати вивчення деяких поняттєвих структур, таких як,

наприклад, основні напрямки руху (вгору, вниз, вперед, назад) та назви частин тіла. Основною ідеєю тут є те, що поняттєва онтологічна структура зазнає змін, підсилюється та дає початок культурним поняттєвим структурам. Існує ціла сукупність фразеологізмів, пов'язаних з частинами людського тіла, що відображують оточуючу дійсність, наприклад, ісп. *„vivir a cuerpo de rey”; „ni una miga”; „poner a alguien como chupe de dómine”; укр. „пліч-о-пліч”; „накивати п'ятами”; „на руках носити”; „сім баб. сім рад, а дитя без носа”* тощо. Людське тіло виступає своєрідним мірилом, за допомогою якого людина оцінює усе навколо себе. Однією з найголовніших складових людського тіла є голова разом з такими її елементами як очі, ніс та вуха. У багатьох культурах розвинулися органістичні метафори, при чому провідна роль належить саме метафорам, пов'язаним з головою: ісп. *„meter en 1a cabeza”; „cargar 1a culpa en 1a cabeza ajena”; „tener en punta de1a lengua”; „ясна голова”; „хліб всьому голова”; „замилювати очі”; „утерти носа”. Також значна кількість фразеологізмів бере за основу руки та ноги: ісп. „cáersele el alma a los pies”; „poner pies en polvorosa”; „без задніх ніг”; „золоті руки”.*

Порівнюючи іспанські та українські фразеологічні звороти, пов'язані з назвами частин та елементів людського тіла (голова, рот, очі, руки, пальці, серце, кров, нерви тощо), бачимо як спільні так і відмінні риси в утворенні метафоричних зв'язків у цих двох мовах. Порівняймо, наприклад, такі іспанські звороти: *„la sangre fría”; „bulirle a uno 1a sangre”; „correr la sangre”; „chuparle a uno la sangre”; „sangre azul; „helársele la sangre en las venas”; „llevar algo en la sangre”; „no tener sangre en las venas”; „tener sangre de horchata”, „sudar sangre”* та українські: *„кривавий піт”, „до останньої краплі крові”, „голуба кров”, „умитися кров'ю”, „кров з молоком”, „кров не водиця”.* Кров у цих двох мовах асоціюється зі смертю, характером, силою, здоров'ям, грошима та багатством. В українській мові також асоціюється з тяжкою працею. Поруч з частинами тіла та елементарними рухами існує ще одна група реалій, що знаходять своє відображення у мовах всіх народів: тварини, предмети оточуючого середовища та атмосферні явища.

Мислення народу - це найважливіше джерело творення фразеологізмів, і об'єктивна реальність оцінюється по-різному в залежності від свідомості та культури народу. Є надзвичайно багато предметів, і в першу чергу тварин, що знаходять своє відображення у фразеології. [4, с. 20]

Наприклад, говорячи про хитру людину нам одразу приходить в голову символ хитрості: *„хитрий як лисиця”, “pícaro como un zorro”*. Іншим прикладом може слугувати фразеологізм *„вільний як птах”, “libre como un pájaro”*. Для українців і для іспанців птах є символом свободи, бо може літати там, де хоче.

В іспанській мові є велика кількість назв тварин, які використовуються для підкреслення тих чи інших людських рис, що не співпадають з українськими. Наприклад, для іспанців павук - це хитра й спритна людина, а для українців - жадібна, зажерлива. Білка в іспанській мові - рухлива бешкетниця і пустунка, а в українській мові не має метафоричного значення. Іспанці називають клопом набридливу і неприємну людину, а українці - дітей. Півень в іспанській мові - це головна особа на підприємстві, а в українській - марнославна людина. Іспанці називають козою божевільну людину, а в українців ця тварина викликає зовсім іншу асоціацію: для українців коза прутка. Черв’як в іспанській мові - погана людина, в українській - нікчема.

Говорячи про фразеологічні єдності, до складу яких входить анімалістичний компонент, можна знайти найрізноманітніші вирази, що характеризують людину. [5, с. 16]

Метафора відіграє основну роль у концептуалізації дійсності, тобто в організації, узагальненні людського досвіду, сприйнятті світу. У метафорі наявні ознаки, які закодовані в системі культурних знань, вірувань і цінностей народу. Це такий спосіб мислення про світ, який використовує знання, здобуті раніше, для осягнення нових. [2, с. 845] Номени тварин, включені у процес вторинного семіозису за допомогою метафоризації, створюють своєрідні фрагменти мовної картини світу народу. Так, кінь в іспанських пареміях зображується як людина вища за соціальним статусом, наприклад: *Más corre un caballo viejo que un burro nuevo (досл.: Краще біжить старий кінь, ніж молодий віслюк).* Популярна в Іспанії паремія *El perro del hortelano, que ni come (las*

berzas) ni (las) deja comer al amo (досл.: Собака садівника не їсть (капусту) і не дає їсти своєму хазяїну). Своїм метафоричним значенням ця паремія зобов'язана байці Езопа про собаку, який охороняв непотрібне йому сіно і не давав їсти коню.

Результатом процесу асоціативного зіставлення об'єктів для подальшого пізнання їхніх сутностей на мовному рівні стали фразеологізми з анімалістичним компонентом як образні засоби стійкого закріплення набутих знань і досвіду іспанського народу. Курка у носіїв іспанської мови насамперед асоціюється з яйцями та м'ясом, які вона дає людині: *Gallina que no pone huevos, al puchero (досл.: Курку, що несе яєць, - в горщик)*. Тварини, не поширені на Іберійському півострові (ведмідь, мавпа, слон) не викликають у іспанців великої кількості асоціацій і з цієї причини фігурують у незначній кількості фразеологізмів з анімалістичним компонентом. Найбільшу групу утворюють фразеологізми, у яких варіюються найменування тварини, що свідчить про виникнення різних асоціацій при сприйнятті одного явища. *Sardina (la presa) que lleva el gato, no vuelve jamás al plato (досл.: Сардинка (здобич), яку вкрав кіт, ніколи не повернеться на тарілку).*

Диференційною ознакою поняттєвої категорії «анімалізм» слід вважати символічність. Символ є одним із традиційних способів позначення концепту. В його основі лежить образ - цілісне наочне уявлення про реальний предмет, явище, властивості, відносини. Анімалізм HORMIGA (мураха) символізує хазяйновитість та працелюбність: *Más hace una hormiga andando que un buey echado (досл.: Мураха, яка біжить, робить більше, ніж ледачий віл).* Анімалізм PALOMA (голуб) є уособленням чистоти і невинності на противагу чорному ворону (CUERVO, CORNEJA), який асоціюється зі злом: *Cuando una paloma empieza a juntarse con un cuervo, las plumas permanecen blancas, pero el corazón se torna negro (досл.: Коли голубка зв'язується з вороном, її крила залишаються білими, але серце стає чорним).* Анімалізм OVEJA (вівця) виступає символом достатку і добробуту, а власник овець викликає загальну повагу: *Desde que guardo ovejas mías, todos me dan los buenos días, cuando ajenas las guardaba, ni buenos días, ni buenas tardes me daban (досл.: З того часу, як я пасу своїх овець, всі мені бажають доброго дня, а коли пас чужих, не бажали ні*

доброго дня, ні доброї ночі). TORTUGA (черепаха) асоціюється з повільною ходою: *Lenta va la tortuga y algún día llegará (досл.: Повільно йде черепаха, але колись вона прийде).*

Виникаючи на протязі всієї історії людства, фразеологізми кожної мови відображають культурно-національний контекст, яким наповнюються експресивні утворення, порівняння тощо. Усталені вирази стали невід'ємною частиною мовлення людини. Вони охоплюють широку тематику, презентують особливості культури, звичаїв, традицій та досвіду, набутого народом на різних етапах його існування.

Висновки. В іспанській та українській мовах можна виокремити такі типи фразеологічних одиниць:

1. Еквівалентні фразеологізми, у яких співпадають лексичний компонент і структурна організація;
2. Фразеологічні одиниці, які співпадають за компонентами при відсутності семантичної відповідності;
3. Еквівалентні фразеологічні вислови за семантичним наповненням, які мають структурні розбіжності, зумовлені відмінними культурними та духовними традиціями іспанського та українського народів.

Подальше дослідження фразеологізмів іспанської та української мов може бути спрямоване на спеціальне вивчення їхньої ритмічної організації як стилістичного засобу художньої виразності з метою виявлення фразеологічних універсалій та розбіжностей іспанської та української мов на супрасегментному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мішкур В.Г. Лінгвокогнітивна природа іспанських паремій з анімалістичним компонентом : дис. канд.філол. наук. – Київ, 2013 – 249 с. *2. Mayor Juan* Entre la duda y la esperanza (Una exploración del universo metafórico de Antonio Machado). – Alicante : Universidad de Alicante, 2003. – P. 839-847. *3. Martínez Marín J.* Estudios de Fraseología española. – Málaga, Ed. Librería Agora, 1996. – 35 p. *4. Ruiz Curillo* Aspectos de Fraseología española. – Ed. Universidad de Valencia. Dto de Filología española, 1997. – 20 p. *5. Suárez Cuadros S.J.* Estudio comparativo de los fraseologismos con un componente animal en los idiomas español y ucraniano. – Kyiv, 2001. – 16 p.